

III. Domácnosti podle nejvyššího dosaženého vzdělání osoby v čele domácnosti či manželky (družky)

Dle výsledků SLDB z roku 2001 se jako významný faktor jevila úroveň nejvyššího dosaženého vzdělání, nejenom při relativní početnosti jednotlivých typů domácností, ale i při hodnocení vlivu stupně vzdělání na úroveň plodnosti v České republice. Podle výsledků SLDB z roku 2001 byl průměrný počet živě narozených dětí na jednu ženu ve věku 30-34 let, která uvedla nejvyšší ukončené vzdělání základní 2,13, úplné střední odborné s maturitou 1,60 a vysokoškolské 1,29. Ve věkových skupinách 35-39 let, 40-44 let, 45-49 let byly rozdíly nižší, ale ženy v tomto věku rodily své děti před razantním poklesem úrovně plodnosti, který se datuje od roku 1993. Ačkoliv byl průměrný věk při porodu u žen s vysokoškolským vzděláním nejvyšší, odkládání či dobrovolná bezdětnost například z důvodu profesní kariéry charakterizovala ženy především s vysokoškolským vzděláním.

Preference jednotlivých typů soužití podle úrovně dosaženého vzdělání byla odlišná z pohledu muže v čele domácnosti či ženy v čele domácnosti (manželky, družky). Důležitost rodiny jako trvalého svazku při výchově rodiny ctily v nejvyšší míře ženy vysokoškolsky vzdělané. Pokud porovnáme počty úplných rodinných domácností a neúplných rodinných domácností, kde věk manželky (družky) v úplných rodinách či ženy v čele domácnosti (v neúplných rodinách) byl 25-49 let, zjistíme zásadní diferenci. Hodnota indexu neúplné rodiny/úplné rodiny u žen s dosaženým základním vzděláním včetně nedokončeného (dále jen základní) dosáhla 0,25, u žen s vysokoškolským vzděláním téměř dvakrát méně (0,125). Pro ženy s vyšším stupněm vzdělání se z těchto dat může zdát nežádoucí model výchovy dítěte pouze jedním rodičem. Dalším možným vysvětlením byl nižší věk osob vstupující do manželství u osob se základním vzděláním (dle výsledků SLDB 2001), často za účelem legitimacy očekávaného dítěte. U těchto svazků se pravděpodobnost rozpadu v budoucnu zvyšuje a tím se zvyšuje i pravděpodobnost vzniku neúplné rodiny v čele s matkou. Ženy s nižším vzděláním v daleko větší míře žijí v nesezdaném soužití, tedy soužití, které se může snadněji rozpadnout. Dle výsledků SLDB v roce 2001 činila hodnota ukazatele počtu družek k počtu všech žen ve věku 30-34 let s dosaženým vysokoškolským vzděláním 2,4 %, s dosaženým základním vzděláním 9,8 %.

Tab. 14: Domácnosti podle nejvyššího dosaženého vzdělání osoby v čele domácnosti či manželky (družky) ve věku 25-49 let v ČR v roce 2005

v tis.

Nejvyšší dosažené vzdělání	Typ domácnosti				Celkem	Neúplná rodina/ úplná rodina	Domácnost jednotlivce/ úplná rodina
	Úplná rodina	Neúplná rodina	Domácnost jednotlivce	Nerodinná domácnost			
Žena v čele domácnosti, partnerka							
Celkem	1382,3	248,5	74,9	3,1	1708,7	0,180	0,054
z toho:							
základní	113,9	27,3	7,0	0,3	148,5	0,240	0,061
střední bez maturity	503,0	97,5	18,0	0,9	619,4	0,194	0,036
střední s maturitou	597,8	102,7	35,5	1,1	737,0	0,172	0,059
vysokoškolské	167,6	21,0	14,4	0,9	203,8	0,125	0,086
Muž v čele domácnosti							
Celkem	1251,2	68,9	161,8	7,2	1489,1	0,055	0,129
z toho:							
základní	58,3	3,7	14,4	0,5	77,0	0,064	0,247
střední bez maturity	610,8	39,9	69,7	3,7	724,1	0,065	0,114
střední s maturitou	397,2	16,8	53,1	1,1	468,3	0,042	0,134
vysokoškolské	184,4	8,4	24,6	2,0	219,4	0,045	0,134

Z pohledu extrémnosti vytváření neúplných rodin podle jednotlivých typů vzdělání vyčnívají ženy s dosaženým základním vzděláním, neboť osoby s dosaženým středoškolským vzděláním (ať s maturitou či bez ní) se blížily svým rodinným chováním ženám s vysokoškolským vzděláním. Vysokoškolsky vzdělané ženy se naopak odlišovaly významnějším zastoupením domácností

jednotlivců. Hodnota indexu domácností jednotlivců k úplným rodinným domácnostem činila 0,086, u žen s ukončeným středním vzděláním s maturitou pouze 0,059.

Postavení muže v rámci jeho postavení v domácnosti podle jeho nejvyššího dosaženého vzdělání byla zcela odlišná. V tomto případě se jeví okrajové sledovat neúplné rodiny v čele s mužem z důvodu svěření dětí v drtivé většině případů matce při rozvodu či rozchodu. Z tohoto důvodu byly hodnoty indexu neúplných rodin k úplným rodinám (věk osoby v čele domácnosti 25-49 let) nízké a celkové rozdíly v závislosti na dosaženém vzdělání byly výrazně nižší než u žen. Přesto celkový trend, kdy neúplné rodiny byly typické především pro osoby se základním vzděláním, ale i u osob se středním vzděláním bez maturity, zůstal zachován (základní – 0,064, střední bez maturity – 0,065, vysokoškolské – 0,045). Rozpad úplné rodiny na neúplnou rodinu v čele s matkou a domácnost jednotlivce v čele s mužem se projevil na vyšších hodnotách indexu domácností jednotlivců k domácnostem úplným rodinným. Celkové rozdíly byly srovnatelné jako u žen v případě indexu neúplných rodin k úplným rodinám. Rozdíl indexu domácností jednotlivců k úplným rodinám mezi muži v čele domácnosti ve věku 25-49 let s dosaženým základním a vysokoškolským vzděláním byl podobně téměř dvojnásobný (0,247 ku 0,134).

Výsledné ukazatele úrovně plodnosti se z výsledků SLDB 2001 a 1991 lišily dle stupně nejvyššího dosaženého vzdělání. Podobně tomu bylo i v detailní analýze zaměřené na věk osoby v čele domácnosti či manželky (družky) a počtu závislých dětí v těchto domácnostech. Z hlediska reprodukční strategie byly „nejúspěšnější“ ženy se základním vzděláním, kde činila hodnota ukazatele průměrného počtu závislých dětí na jednu domácnost (manželka, družka ve věku 25-44 let) v roce 2005 1,7. Se zvyšujícím se stupněm nejvyššího dosaženého vzdělání se hodnoty tohoto ukazatele plynule snižovaly a u žen s ukončeným vysokoškolským vzděláním hodnota zmíněného ukazatele dosahovala pouze 1,37. Tento ukazatel byl ovlivněn nejenom výslednou generační plodností, kde dle výsledků SLDB se ženy s vysokoškolským vzděláním vyznačovaly nejnižší úrovní konečné plodnosti ve věku např. 45 let, ale i trendem odkládání narození prvního dítěte na pozdější dobu. To bylo právě vlastní ženám s vysokoškolským vzděláním. Z hlediska pohledu muže v čele úplné domácnosti nelze mluvit o výlučnosti mužů s dosaženým stupněm vysokoškolského vzdělání, neboť hodnoty zmíněného ukazatele byly podobné pro manžele (druhy) ve věku 25-44 let s vysokoškolským vzděláním a středním vzděláním s maturitou či bez maturity (mezi 1,39 až 1,52). Zůstala však výlučnost osob se základním vzděláním, kde hodnota ukazatele průměrného počtu závislých dětí na 1 domácnost ve věku 25-44 let manžele (druha) se základním vzděláním činila 1,78, tedy více než tomu bylo z pohledu manželek (družek).

Tab. 15: Průměrný počet závislých dětí v domácnosti podle nejvyššího dosaženého vzdělání osoby v čele domácnosti (manželky, družky) ve věku 25-44 let v ČR v roce 2005

Nejvyšší dosažené vzdělání	Typ domácnosti		
	Úplná rodina		Neúplná rodina
	manželka (družka)	manžel (druh)	žena v čele domácnosti
Základní	1,70	1,78	1,44
Střední bez maturity	1,58	1,52	1,40
Střední s maturitou	1,46	1,39	1,33
Vysokoškolské	1,37	1,41	1,15
Celkem	1,51	1,47	1,36

V analýze neúplných rodin zaměřené na ženy v čele těchto domácností (nízký počet mužů starajících se sami o svěřené dítě) ovlivňují výsledné hodnoty trendy popsané v předešlé části. Jen sporadicky docházelo k rozpadu manželství u vysokoškolsky vzdělaných žen, o to méně v případě dvou a více dětí v rodině. Výsledný ukazatel průměrného počtu závislých dětí na 1 domácnost ve věku 25-44 let ženy v čele neúplné rodiny byl i významně nižší než u žen s ukončeným středoškolským vzděláním s maturitou (1,15 versus 1,33).